

En rød gummibåt

Aksjon og beredskap den 22. juli

Innholdsfortegnelse

Utvalgte saker	4
Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?	5
Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet?	5
Metoder og kilder generelt	6
25. juli 2011 - Hadde ikke helikopter under terrorangrepene.....	8
9. august 2011 – Svikt i beredskap og rutiner både ved Utøya og i Oslo	9
Politiet tok omvei til Utøya og fikk motorstopp i rød gummibåt	9
Rutinesvikt i varsling av politiets mannskaper	12
Stortinget uten sikring lenge etter eksplosjonen	13
10. og 11. august 2011 – Slik rykket Beredskapstroppen ut.....	16
11. august 2011 – Bombebilen stod parkert i over seks minutter	17
13. august 2011 – Brannbåter ble ikke brukt av politiet ved Utøya.....	20
7. september 2011 - Storberget gikk vekk fra eget krav for helikopter	21
7. september 2011 - Regjeringen var kjent med svakheter i beredskap	23
25. oktober 2011 - Terrortrente med helikopter – Rykket ut med gummibåt....	24
Avslutning	28

Redaksjon:

NRK Nyheter
FP21
0340 Oslo
Tlf: 2304 8000

Metoderapporten er skrevet av:

Anders Børringbo, Annemarte Moland, Runar Henriksen Jørstad, Olav Døvik, Vilde Helljesen, Ellen Sporstøl, Martin Fjørtoft, Nora Thorp Bjørnstad, Lisbeth Jørgensen, Peter Svaar, Øyvind Bye Skille

Journalister som jobbet med de innsendte sakene om 22. juli og beredskap:

Anders Børringbo, Peter Svaar, Ellen Sporstøl, Ingunn Andersen, Øyvind Bye Skille, Annemarte Moland, Nora Thorp Bjørnstad, Halldor Asvall, Olav Døvik, Vilde Helljesen, Martin Fjørtoft, Lisbeth Jørgensen, Runar Henriksen Jørstad

I tillegg var hele NRKs nyhetsorganisasjon med på dekingen av saken gjennom uttallige sendinger, nettsaker, debatter og interne diskusjoner.

Kontaktperson:

Anders Børringbo, NRK Nyheter, FP21, 0340 Oslo
anders.borringbo@nrk.no, mob 905 91 273

Anders Børringbo

Utvalgte saker

25.07.2011: Hadde ikke helikopter under terrorangrepene

Radio: Sendt i Dagsnyttets morgensendinger (CD -> Spor 1)

Nettartikkel: <http://nrk.no/nyheter/norge/1.7725967>

09.08.2011: Politiet tok omvei til Utøya og fikk motorstopp i rød gummibåt

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273233> se også DVD)

Nettartikkel: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7743706>

09.08.2011: Rutinesvikt i varsling av politiets mannskaper

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273233> se også DVD)

Nettartikkel: <http://nrk.no/nyheter/norge/1.7743816>

09.08.2011: Stortinget uten sikring lenge etter eksplosjonen

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273234/> se også DVD)

Nettartikkel: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7743724>

09.08.2011: Beredskapen for dårlig organisert

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273236/> se også DVD)

10.08.2011: Slik rykket Beredskapstroppen ut

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273336/> se også DVD)

Nettartikkel: <http://nrk.no/nyheter/norge/1.7744590>

11.08.2011: Bombebilen stod parkert i over seks minutter – slik håndteres feilparkerte biler

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273497/> se også DVD)

Nettartikkel: <http://nrk.no/nyheter/norge/1.7746338> og <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7746671>

11.08.2011: Beredskapstroppen fikk beskjed om at det ikke var båter i Utvika

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273499/> se også DVD)

Nettartikkel: <http://www.nrk.no/nyheter/1.7746314>

13.08.2011: Brannbåter ble ikke brukt av politiet ved Utøya

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/273707/> se også DVD)

07.09.2011: Storberget gikk vekk fra eget krav om døgnbemannet helikopter

Radio: Sendt i Dagsnyttets morgensendinger (CD -> Spor 2)

Nettartikkel: <http://nrk.no/nyheter/norge/1.7781604>

07.09.2011: Regjeringen var kjent med svakheter i beredskap

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/276837/> se også DVD)

Nettartikkel: <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7782808>

25.10.2011: Terrortrente med helikopter – 22.07: Rykket ut med gummibåt

TV: Sendt i Dagsrevyen (Nett-tv: <http://www.nrk.no/nett-tv/indeks/283552/> se også DVD)

Nettartikkel: <http://nrk.no/nyheter/norge/1.7847582>

Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Rett etter terrorangrepene startet NRK en 22. juli-redaksjon. For første gang i en enkeltsak ble reportere fra nett, radio og TV satt til å jobbe sammen. På denne måten kunne vi samarbeide om research og utnytte ressursene mye bedre. Vi startet umiddelbart med å systematisere den voldsomme mengden kilder, muntlige og skriftlige.

Angrepene rystet ikke bare nasjonen. De fikk også folk til å tipse i stort omfang. Noen mente de visste noe om medhjelpere eller mistenkelige observasjoner, men mye handlet også om en beredskap og en politiaksjon de mente hadde sviktet. Tipsene og historiene kunne vi også få i redningsetatene selv. Vi så derfor tidlig at svikt i beredskapen og svakhetene ved aksjonen der gjerningsmannen skulle pågripes måtte bli en viktig del av redaksjonens arbeid. Dette førte oss fram til en rekke saker som ble publisert over noen uker utover høsten. Sakene var resultat av felles arbeid og en felles ide om dette søkelyset. Vi velger derfor å sende dem inn til SKUP-vurdering som en helhet.

Hva var den sentrale problemstilling ved starten av prosjektet?

Redaksjonen hadde altså et spesielt fokus på hvordan beredskapen var 22. juli – og hvordan redningsoperasjonen fungerte.

Problemstillingen ble tidlig klar: Hvorfor var Norge så dårlig forberedt da terroren først rammet? Hva var beslutningene bak beredskapsnivået og hvem hadde ansvaret? Og i forlengelsen av dette: Hvorfor tok det så lang tid å pågripe gjerningsmannen 22. juli?

En første sak pekte seg tidlig ut: Med gode kilder gikk vi løs på saken om hvorfor det ikke var politihelikopter involvert i den avgjørende delen av aksjonen. De andre sakene krevde mer research og ikke minst å sette en mengde enkeltopplysninger inn i et større bilde. Vi måtte også ta et annet hensyn: I den nasjonale sorgen som hersket – når var folk klare for de tunge, kritiske sakene om politiaksjonen som helhet? Vi fant at dette var 9. august – i en bred pakke i Dagsrevyen. Av noen ble vi kritisert for dette, men vi mente tiden var den rette.

Metoder og kilder generelt

Den første tiden etter 22. juli var preget av at få ønsket å snakke kritisk om det som hadde skjedd og hvordan myndigheter og beredskapsaktører hadde håndtert hendelsene.

Fagfolk var redde for å trå feil, det samme gjaldt mange andre.

Samtidig gikk politikere og ledere i det offentlige ut med åpen ros til blant annet politiet. Justisminister Knut Storberget sa allerede 26. juli¹ at «politiet fortjener en stor takk fra hele Norge».

Konfrontert med spørsmål rundt innsatsen politiet gjennomførte mot blant annet Utøya var det derimot vanskelig å få svar, og justisministeren sa at «Det en tid for alt. Fokuset nå er å hjelpe pårørende og etterforske».

Slike uttalelser om at det var en tid for alt, men at den ikke var nå, var symptomatiske den første tiden. Det var ikke bare Storberget som kom med slike uttalelser, men også aktørene selv. De pekte blant annet på egne evalueringer og undersøkelser i det ene øyeblikket og sa i det neste at de hadde gjort alt i sin makt og alt riktig den skjebnesvangre dagen.

For oss som journalister skapte dette utfordringer. Utfordringene var spesielt store ettersom holdningen om at «det er en tid for alt» spredde seg til mange mulige kilder.

Til og med opposisjonspolitikere ila seg selv munnkurv, og ville ikke kommentere saker eller forhold NRK avdekket.

Allerede søndag 24. juli kunngjorde partiene på Stortinget at de utsatte valgkampen.² Partiene var enige om å ikke drive valgkamp i sørgeperioden etter terrorangrepene, og det ble innført spilleregler. Dette førte til at praktisk talt ingen politikere ville uttale seg, og i alle fall ikke i kritiske saker om beredskap.

Vi fortsatte likevel å ringe rundt. Vi snakket med de som ikke ville snakke, vi snakket med politikere som ikke ville på lufta.

Vi snakket med de som hadde vært midt i det da terroren rammet, både i Regjeringskvartalet og på Utøya.

Og vi gikk på politiets og andre aktørers pressekonferanser hvor vi samlet inn informasjon, og stilte spørsmål uten å få svar igjen og igjen.

I arbeidet med å finne ut hvordan kriseberedskapen hadde møtt det som hendte den 22. juli ble det viktig for oss å samle mest mulig informasjon. Dette gjorde vi ved å innhente opplysninger fra muntlige kilder, skriftlige kilder og gjennom bilder, lyd og video.

¹ – Norge bør takke politiet (Knut Storberget på pressemøte utenfor Politihuset i Oslo 26. juli 2011 <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7727588>)

² Utsetter valgkampen (24. juli 2011 <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7725234>)

Ved å fordele bestemte områder i kriseberedskapen på ulike journalister fikk vi fordelt byrden med å følge ulike spørsmål og ledetråder.

En i redaksjonen kunne f.eks. ta for seg beredskapstroppens innsats ved å ringe rundt til ulike kilder som visste noe om det som skjedde, skaffe dokumenter om bevilgninger og øvelser og deretter ta diskusjonen med de andre om hvordan vi kunne sette opplysningene sammen for å lage en sak.

Også i arbeidet med å få ut skriftlig dokumentasjon møtte vi til stadighet noe helt annet enn «mer åpenhet og mer demokrati». Beredskapsaktørene er naturlig nok avhengige av å beskytte noe av informasjonen om sin virksomhet for å ikke lette lovbrudd.

Likevel var det påfallende hvor ofte vi fikk til svar at det kan dere ikke få vite, lese eller se fordi det er hemmeligstempelt og gradert. Vi oppdaget til og med utover høsten at politiet for eksempel hadde laget standardbrev som alle de ulike politidistriktene ble bedt om å bruke for å avslå alle ønsker om innsyn fra oss som journalister.

Vi klarte likevel å få ut noe informasjon som skriftlig dokumentasjon. Det hjalp da ofte å vite hva vi lette etter og å kunne konfrontere de som satt på dokumentasjonen med konkrete opplysninger som vi hadde fått fra andre hold.

Det var her det systematiske arbeidet med muntlige kilder var viktig. For journalistene i NRKs nyhetsavdeling var det viktig å bygge opp en base med kilder på de ulike feltene av kriseberedskapen. Etter hvert som vi laget flere saker fikk vi også flere kilder.

Vi opplevde også å få en del tips. Å være en redaksjon som utmerket seg ved å tørre og lage de kritiske sakene, og vise at vi virkelig ville få fram sannheten om beredskapen og håndteringen var det tydelig at vi tiltrakk oss tipsere. Flere journalister opplevde å få henvendelser ala «Du som lager alle sakene om.. (..) Nå skal du høre..».

Vi oppdaget flere ganger at det lå saker i kilder og opplysninger vi allerede hadde. Bildene av politiet i den røde gummibåten hadde vi vist tidligere, men ikke satt dem i en sammenheng med forsinkelsen til Utøya. Fortellingen fra et sentralt vitne i regjeringskvartalet fortalte noe om hvor lenge bombebilen hadde stått parkert. På denne måten klarte vi å utvikle opplysningene til noe større enn de var.

Vi har valgt ut et utvalg saker som både viser bredden i NRKs dekning av beredskapen og som gir et innblikk i hvordan vi jobbet metodisk for å få fram nye opplysninger med et kritisk blikk.

25. juli 2011 - Hadde ikke helikopter under terrorangrepene

For å stoppe skytemassakren på Utøya ble politiets aller best trente mannskaper satt inn. Beredskapstroppen som allerede var i fullt arbeid i Regjeringskvartalet hoppet i bilene sine så fort de hørte om skytingen på Utøya. Det var de som til slutt pågrep gjerningsmannen Anders Behring Breivik.

Helikoptertjenesten underlagt Oslo politidistrikt er også en nasjonal spesialressurs som skal bistå politiet, også utenfor Oslo.

Men under terrorangrepene stod helikopteret på bakken.

Vi fikk høre fra ulike kilder at helikopteret ikke ble satt inn da det smalt i Oslo, og at det heller ikke var med da innsatsen ble satt inn mot Utøya.

Vi satt da med flere spørsmål: Hvorfor ble ikke politihelikopteret brukt? Hvilke vurderinger ble gjort? Hva kunne helikopteret bidratt med?

NRKs journalister hadde tidligere jobbet med saker rundt helikoptertjenesten, og hadde dermed en viss oversikt over hvor vi kunne lete etter svar.

Kilder med god kjennskap til politiets helikopter kunne raskt svare oss og bekrefte det vi hadde hørt; helikopteret stod på bakken da terroren rammet Norge og i flere timer i den akutte fasen like etter angrepene.

Vi fortsatte å stille spørsmål og be om dokumentasjon. Vi fikk da vite hvordan helikopteret er et viktig verktøy for politiet i omfattende aksjoner. Med sine avanserte kamerasystemer og muligheten til å raskt bevege seg over store avstander kan det hjelpe politiet med å skaffe oversikt og styre en aksjon på en best mulig måte. Dette valgte vi også å intervju tidligere politioverbetjent Finn Abrahamsen om. Han mente helikopteret kunne hjulpet politifolkene på bakken med å finne og pågripe gjerningsmannen.

Videre jakt på svar skaffet oss til slutt en kilde som kunne fortelle og dokumentere grunnen til at helikopteret stod på bakken. Kilden hadde svært inngående kunnskap til helikoptertjenestens drift. Politihelikopteret hadde stått på bakken i flere perioder tidligere på grunn av mannskaps- og pengemangel. Både i påsken 2010 og 2011 stod det på bakken for å spare penger.

Nå fikk vi vite at ferielistene i Oslo politidistrikt var satt opp slik at alle de ansatte som jobbet med helikopteret tok ut ferie samtidig i en periode på fire uker midt på sommeren. Dermed var politi-Norge helt uten helikopter i fire uker i strekk om sommeren – og dermed også under terrorangrepene den 22. juli.

Vi valgte å konfrontere politiet med opplysningene. Stabssjef i Oslo-politiet Johan Fredriksen bekreftet opplysningene om ferieavvikling. Ifølge ham var det vurdert av politidistriktet som den beste løsningen for å få avviklet ferie at man tok ut alle i ferie samtidig – i stedet for å redusere driften over lengre perioder i løpet av året. Slik var ressursituasjonen var forklaringen.

Politiet mente mangelen på helikopter ikke hadde noen avgjørende påvirkning på utfallet av hendelsene og politiets innsats den 22. juli, men den tidligere politimannen Finn Abrahamsen var klar på at helikopteret ville vært en veldig god ressurs.

Nytt i saken / konsekvenser

Saken er den første som dokumenterer mangelen på politihelikopter under de første avgjørende timene. Vi forteller for første gang hvordan mannskapene er sendt på ferie for å spare penger.

9. august 2011 – svikt i beredskap og rutiner både ved Utøya og i Oslo

Den 9. august valgte NRK å sette fokus på kriseberedskapen og politioperasjonen mot Utøya der en gjerningsmann fortsatt skjøt mot unge AUF-ere.

Samtidig kunne vi med egne opptak fra 22. juli vise og fortelle hvordan Stortinget ikke ble sikret før etter flere timer, og hvordan politiet ikke kalte sammen en gruppe spesialtrente politifolk.

Svikten i innkalling av spesialtrente politifolk og den dårlige sikringen av Stortinget satte også fokus på ressurser og ressursbruk. Vi kunne også ved hjelp av tips og kildearbeid mot forskermiljøer sette fokus på dårlig organisering av beredskapen i Norge i dag.

Politiet tok omvei til Utøya og fikk motorstopp i rød gummibåt

Etter å ha tilbrakt svært mye tid i området rundt Utøya etter 22. juli, både i forbindelse med reportasjeturer og direkterapporteringer, var NRKs journalister etter hvert blitt veldig godt kjent i området. Blant annet hadde de også hatt mange samtaler med personer som hadde medvirket på ulike måter etter de første skuddene falt på Utøya. Noen hadde bidratt med redningsarbeidet, andre bor i nærheten og fulgte hendelsene tett, en radioamatør hadde hørt på AMK-samtalene i Nordre Buskerud.

Frem til nå hadde medias kritikk mot hvordan beredskapen hadde fungert rett etter terrorangrepene nærmest vært helt fraværende. Men vi kjente at det snart var på tide å stille spørsmål ved hvorfor det tok en hel time fra de første meldingene om skyting kom, til gjerningsmannen ble tatt. Vi hadde også fått flere tips om at flere av tidspunktene politiet oppga var gale – at de måtte ha brukt lenger tid enn det de selv sa de kunne dokumentere. Med utgangspunkt i dette begynte vi å grave i hva det var som egentlig skjedde denne timen.

Vi fikk snart rede på at beredskapstroppen hadde rykket ut fra Storøya. Disse opplysningene gjorde at vi skjønnte at politiet ikke hadde tatt de valgene som kunne ført til raskest mulig pågripelse. Så kom noen i redaksjonen på at de hadde sett opptak av politiet i en gummibåt i Tyrifjorden, på våre egne sendinger rett etter angrepet. Amatøropptakene av beredskapstroppen i den lille, røde gummibåten ble funnet frem. Bildene var nærmest sjokkerende – var dette den beredskapstroppen som skulle være trent til å rykke ut når det utenkelige skjedde? I mengden av opptak og sendinger den

første tiden etter angrepene, hadde disse opptakene ikke tidligere blitt brukt til annet enn generelle bilder av den kaotiske situasjonen som oppsto. Det var helt tydelig at disse bildene kunne brukes til å dokumentere at ikke alt gikk som det skulle denne dagen.

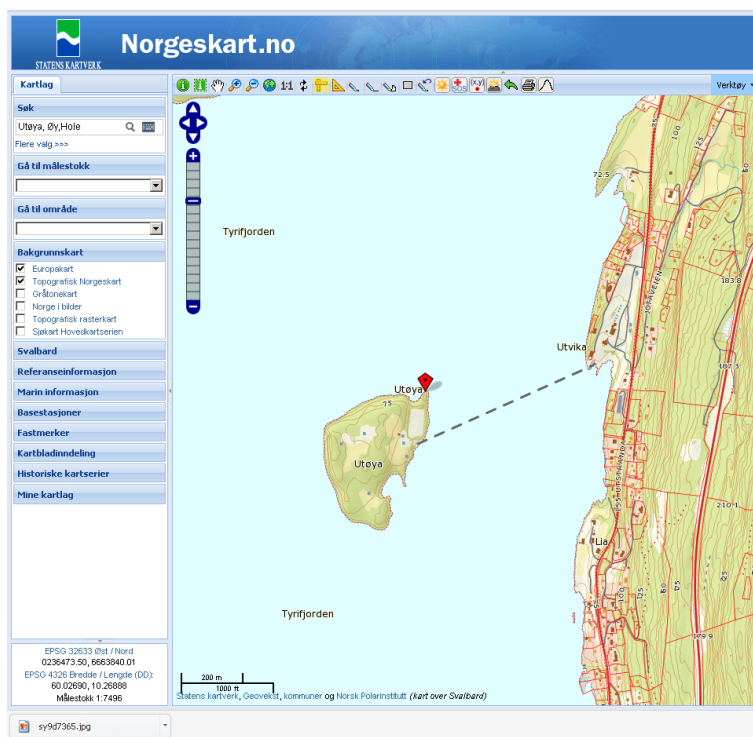
Det viste seg at det ikke skulle bli lett å få noen som hadde deltatt i redningsarbeidet til å snakke om dette. Mange ble svært sinte da vi ringte og spurte. Ingen ønsket at det skulle stilles spørsmål ved innsatsen til de som hadde vært midt oppi dramaet, og tross alt reddet liv. Ingen ønsket å snakke.

Nå lønnet det seg å være godt kjent i området, og å ha snakket med mange mennesker der. At vi fikk tillit hos en av de ansatte ved Utvika Camping var nok avgjørende for at hun ville stille som kjentperson i denne reportasjen. Hun illustrerte hvor lang omvei beredskapstroppen faktisk hadde tatt.

Inne i redaksjonen tok vi i bruk dataverktøy for å beregne avstander og tidsbruk. Ved hjelp av flere ulike nettbaserte kartløsninger ble avstandene målt opp, og kjøretid beregnet. Vi brukte både Googles godt kjente karttjeneste Google Maps og mer offisielle karttjenester fra Statens kartverk og Statens vegvesen. Det ble da klart nøyaktig hvor stor omveien hadde vært.

Grafikk med beregninger av avstand ble videre løsningen for å få illustrert omveien – i tillegg til bildene av den klønete måten beredskapstroppen hadde tatt seg over til Utøya på.

Vi gjorde intervju med Johan Fredriksen, stabssjef ved Oslo politidistrikt. Fredriksen innrømmet at det var lite hensiktsmessig å ta denne omveien, og å bruke den lille gummibåten.

Figur 1: Ved hjelp av karttjenester på nett kunne vi både finne avstander, lage tidsscenarier og faktasjekke opplysninger vi fikk fra kilder på stedet.

Figur 2: Opplysningene fra kilder om politiets rute og fra egne beregninger i kartverktøy ga slike forklarende grafiske elementer både til tv-presentasjon og til nettartikler.

Kildearbeid

NRKs journalister tilbrakte svært mye tid i området rundt Utøya fra og med 24. juli, og i ukene som fulgte. Den første tiden besto mesteparten av det journalistiske arbeidet der i å følge opp søket etter eventuelle savnede, noe som innebar mye kontakt med Røde Kors, men også å snakke med overlevende på sykehus, personer som bidro i redningsarbeidet, rapportere fra sorgprosessene og bearbeidingen i lokalsamfunnet med minnemarkeringer etc, samtaler med de som jobbet på Utvika Camping, personer som bodde på camping og i området rundt, personer som på ulike måter hadde deltatt i redningsarbeidet, samt at vi hadde mange samtaler med en radioamatør som hadde hørt på AMK-samtalene i Nordre Buskerud.

Den første tiden vurderte man det som særlig viktig å vise forsiktighet og respekt overfor alle dem som var berørte av terrorangrepene. Å intervju folk i sorg og sjokk skal gjøres med ekstra varsomhet.

Folk flest viste usedvanlig stor takknemlighet overfor oss journalister den første tiden etter 22. juli. Informasjonsbehovet var stort. Derfor var også det journalistiske arbeidet den første tiden mest preget av å rapportere.

Det var først da vi begynte å se på hvorfor det hadde tatt en hel time før politiet pågrep gjerningsmannen at det journalistiske arbeidet begynte å ta særlig kritisk form. Her møtte vi mye motstand. De aller fleste var opptatt av å rose de som hadde deltatt i redningsaksjonen, og mente at det ikke var noen grunn til å rette kritisk søkelys mot hvordan aksjonen var gjennomført.

Politiet i Nordre Buskerud var særlig vanskelig å få i tale, og når de først snakket, sa de ikke mye matnyttig. Det gjorde jobben vanskelig.

Bakgrunnen for at vi satte i gang med dette arbeidet var en samlet vurdering etter at mange samtaler med kilder pekte mot det samme - at politiaksjonen hadde tatt altfor lang tid i forhold til hva den burde, og at stedet hvor politibåten ble sjøsatt ikke var det beste stedet å velge for en effektiv aksjon.

Blant kildekritiske problemstillinger som oppsto underveis, var blant annet de mange samtalene med radioamatøren. Han virket å ha en noe spesiell virkelighetsoppfatning, og ønsket stadig tips penger etter samtalene vi hadde. Han både ringte og sendte sms ofte, og det virket som om han ønsket oppmerksomhet. Derfor var det vanskelig for oss å stole helt på alle opplysningene han kom med.

Ellers gikk mange av samtalene ut på vitnebeskrivelser, svært få av dem så vi grunn til å betvile, da de fleste vitnebeskrivelsene ble bekreftet fra flere hold.

Utgangspunktet for disse sakene var mange kildesamtaler som stilte spørsmål ved, og uttrykte frustrasjon over det samme – hvorfor tok det en hel time før Anders Behring Breivik ble pågrepet? Og det underliggende spørsmålet: Kunne liv vært reddet dersom aksjonen hadde gått raskere?

Den største utfordringen underveis var motstanden vi møtte hos de frivillige redningsarbeiderne som hadde plukket opp ungdommer som svømte i Tyrifjorden på flukt fra gjerningsmannen på Utøya. For dem var det fortvilende at vi stilte spørsmål ved redningsaksjonen, selv om spørsmålene var rette mot politiets arbeid. Vi måtte ta med i vurderingen at de menneskene og politifolkene som faktisk deltok i redningsaksjonen, hadde vært under umenneskelig press, og trolig gjort sitt ytterste i den situasjonen de var i. Og at det bare var én skyldig i denne saken – Anders Behring Breivik.

Likevel var det klart at det viktigste argumentet likevel var å avdekke det som faktisk ikke fungerte. Formålet var aldri å henge ut enkeltpersoner eller enkeltpersoners handlinger, men å avdekke systemsvikt. Var Norge forberedt på et terrorangrep? Hadde politiet de ressursene de trengte? Var beredskapstroppen trent på denne typen hendelser? Hvordan var kommandoforholdene mellom beredskapstroppen og et lokalt politidistrikt? Hva skal vi med en kriseberedskap dersom den ikke virker når krisen oppstår?

Nytt i saken / konsekvenser

Norge får for første gang se politiet få motorstopp - og bytte båt. Forsinkelsen blir dokumentert. Vi dokumenterer også hvordan politiet valgte en omvei til Utøya. Det er første gang politiet tar selvkritikk. Bildene går senere verden rundt.

Rutinesvikt i varsling av politiets mannskaper

Saken handlet om at varslingsrutinene ikke ble fulgt da mannskaper skulle utkalles etter terrorangrepene. Utgangspunktet var et tips fra en anonym, sentralt plassert politikilde. Vi arbeidet for å få bekreftet at varslingsrutiner ikke ble fulgt og at alt tilgjengelig mannskap, blant annet i Utrykningsenheten, ikke ble brukt.

Ved bruk av NRKs arkiv, tidligere egensaker, Retriver og offentlige medlemslister fra Politiets Fellesforbund fant vi navnene på flere sentrale aktører i enheten. Vi snakket

med fem anonyme kilder og fikk bekreftet at rutinene for varsling ikke hadde blitt fulgt og enheten ikke tatt i bruk.

Vi fikk også bekreftet av flere kilder at enheten i Oslo består av 80 personer med spesialtrening innenfor terror og sabotasje. Enheten er den gruppa i politiet, som etter Beredskapstroppen, har mest trening i skarpe situasjoner og skyting pågår-instruksen. Kildene fortalte at de, i løpet av en time, kunne hatt 30-40 mann ute i gatene for å sikre publikum og objekter som andre regjeringsbygg, stortinget, slottet, rådhuset, sykehus, NRK osv. Men enheten ble ikke tatt i bruk, til tross for at politiet er forberedt på og trent for at det under terrorangrep ofte kommer to angrep. De var derfor forberedt på at det etter bomben mot regjeringskvartalet ville komme et nytt angrep i Oslo.

Under politiets terrorøvelser, har utrykningsenheten blir brukt til å sikre sentrale bygg som Stortinget, Slottet, regjeringsbygg og NRKs lokaler på Marienlyst. Men dette ble ikke utrykningsenheten brukt til da terroren VIRKELIG rammet Norge.

Det tok tre timer fra bomben gikk av til stortinget ble sikret. NRK ble aldri sikret. Vi fikk også bekreftet fra andre spesialgrupper i politiet, blant annet topptrente gisselforhandlere, at de heller ikke ble tilkalt slik de etter reglene skulle blitt den 22. juli. Neste dag gikk lederen for Oslo politiforening Sigve Bolstad ut og bekreftet kaotiske tilstander i politiet 22.juli og at flere mannskaper ikke hadde blitt varslet.

Nytt i saken / konsekvenser

Med gode kilder i politiet dokumenter vi for første gang hvordan 30-40 mann fra Utrykningsenheten aldri ble innkalt i Oslo. NRK kjenner til at varslingsrutiner ble et tema i politiets egne evalueringer, og i første statusrapport fra utvalget som så på politiets innsats ble også dette trukket frem.

Stortinget uten sikring lenge etter eksplosjonen

Da bomben gikk av i regjeringskvartalet 22. juli, ble en av NRKs reportere umiddelbart sendt til Stortinget for å dokumentere situasjonen. Målet var å finne politikere for å få deres reaksjoner på det som hadde skjedd. Da journalisten ankom Stortinget sammen med fotografen like før klokken 16, ble de overrasket over at de slapp rett inn på Stortinget med journalistens adgangskort gjennom presselosjen og fotografens midlertidige id-kort fra NRK.

Enda var det stor usikkerhet rundt det som hadde skjedd i regjeringskvartalet, det lå glass fra utblåste vinduer på Karl Johan og NRKs folk på stedet hørte flere alarmer ule fra gata. Likevel var det ingen synlige avsperringer av Løvebakken eller rundt Stortinget. Inne i bygget spurte vi derfor vaktene om de hadde innført sikkerhetstiltak eller evakuering av dem som var på jobb i bygget, men dette kunne ingen av dem bekrefte.

På dette tidspunktet visste vi ikke om vi skulle lage noen sak fra Stortinget, men ble likevel enige om å la kamera rulle så lenge vi var inne i bygget for å dokumentere det vi opplevde. Siden det var ferietid, var det få på jobb i bygget. Snart møtte vi imidlertid to rådgivere i fjerde etasje som fortalte oss at det ikke var beordret noen evakuering av bygget og at de ikke hadde fått noen beskjeder over høytaleranlegget. En del hadde frivillig hadde gått ned i bomberommet eller dratt hjem, i følge dem vi snakket med.

Pressen hadde på dette tidspunktet begynt å rapportere med større sikkerhet at det hadde vært en bombe som forårsaket eksplosjonen utenfor høyblokka. Utenfor vindene i Stortinget så vi rett ut på ødeleggelsene rundt Karl Johan og hørte politisirenene og ambulansene. Følelsen av alvor hadde tatt over for overraskelse både for oss og dem vi møtte i gangene på Stortinget. Vi filmet vår søken etter folk og lot kamera gå under samtalene med dem vi møtte på vår vei, nå med tanke på at det kanskje kunne ligge en sak i det vi opplevde. Vi gjorde et poeng av å få med klokkene på veggen i gangene for å vise tidspunktene underveis.

Fra pulten sin i Fremskrittspartiets kontorer i Stortinget fortalte rådgiver og politiker Mazyar Keshvari at de hadde ristet i hele bygget da bomben gikk av og at alle hadde blitt redde da de hørte det kraftige smellet. Siden det verken ble gitt noen beskjed om evakuering over høytaleranlegget eller på annet vis, hadde de imidlertid valgt å bli sittende siden de hadde mye arbeid å gjøre.

Litt etter klokken 17, en og en halv time etter bomben gikk av noen hundre meter fra Stortinget, gikk vi ut og filmet bygget der det fortsatt ikke har skjedd noen evakuering eller avsperring av området. Vi dokumenterte også dette tidspunktet ved å filme det digitale uret på toppen av nabobygget. Først klokken 18:15, nesten tre timer etter bomben gikk av i regjeringskvartalet og mens situasjonen på Utøya enda er uavklart, så vi politiet rulle ut sperreteipen for å sikre Stortinget utenfra og at vaktholdet rundt bygget begynte å komme på plass.

Saken om manglende sikring av Stortinget ble satt på hold. Utover kvelden den 22. juli og de første dagene var det mange langt mer dramatiske og viktige historier som skulle bli fokusert.

På politiets pressekonferanser de første to ukene etter terrorangrepet stod politiet på sitt og ville ikke kommentere sikringen av personer og strategisk viktige bygg under angrepet. Det eneste de ville si var at alle som skulle ha beskyttelse fikk det. Politiets arbeid på dette feltet var hemmeligstemplet, ble vi fortalt. Bakgrunnssamtaler med kilder på Stortinget bekreftet imidlertid det vi selv opplevde de første timene etter angrepet; bygget ble ikke sikret og Stortingsrepresentantene og partilederne vi snakket med, fikk heller ingen beskjeder om hvordan de skulle opptre selv eller instruere sine ansatte. Mange tok selv kontakt med PST for å spørre hva de skulle gjøre. Vi fikk ytterligere bekreftelse fra kilder nært politiet og i sikkerhetsbransjen om at teoriene våre om mangelfull sikring av Stortinget og andre bygg i timene etter angrepet stemte.

Med bakgrunn i dette kunne Dagsrevyen den 9. august fortelle historien om hvordan Stortinget verken ble sikret eller evakuert. Det tok flere timer etter terrorangrepet startet før bygget ble avsperrert med sperrebånd og vakthold, på tross av at dette er blant landets aller viktigste maktsenter. Bildene og intervjuene vi tok 22. juli ble viktige for å fortelle historien og essensielle for å dokumentere mangelen på evakuering og sikkerhetstiltak.

Beredskapen for dårlig organisert

I dagene etter terror-angrepene fanget vi opp signaler fra flere hold om at enkelte i Forsvaret var misfornøyd med at deres bistand ikke ble etterspurt i større grad i de kaotiske timene 22. juli.

Det mest konkrete var en anonym e-post til redaksjonen fra en tidligere spesialsoldat. Han var svært negativ til politiets utnyttelse av ressursene i Forsvaret og beskrev en kultur der Forsvaret og politi ikke var interessert i å samarbeide ved store hendelser, grunnet motvilje i begge leire og en langvarig kompetansestrid mellom de to instansene.

"Det råder en holdning om at man skal klare seg selv, å be om bistand oppfattes som et tegn på svakhet."

Den tidligere soldaten belyste et viktig aspekt i etterkant av hendelsene, en mulig systemisk svakhet ved beredskapen i Norge, noe vi forsøkte å følge opp.

Det lot seg ikke gjøre å få vedkommende soldat til å uttale seg om dette, ei heller lykkes vi med å få talspersoner i Forsvaret eller politiet til å uttale seg om forholdene denne dagen.

Kritiske forskere

Men det viste seg at dette var en kjent problemstilling for enkelte forskere i norske fagmiljø.

Vi var i kontakt med flere og som åpen kilde intervjuet vi Ståle Ulriksen, som er avdelingsdirektør i NUPI, avd. for Sikkerhet og konflikthåndtering.

Hans budskap var klart og tydelig: Beredskapen i Norge er for dårlig organisert i dag.

Ulriksen mener det er behov for å opprette en overordnet kommandosentral som koordinerer alle tilgjengelige ressurser i krisesituasjoner etter "alle mann til pumpene-prinsippet."

En slik ressursstyring ved ekstraordinære hendelser vil etter hans mening styrke beredskapen og skjære gjennom det han mener er en langvarig kompetansestrid mellom politiet og forsvaret. Denne kompetansestriden svekker etter hans syn beredskapen i Norge.

Kildearbeid

Som en del av Dagrevyens kritiske dekning var vi til stede ved politiets orienteringsmøter i etterkant.

Disse pressekonferansene var en viktig arena for å forsøke å konfrontere politiet med nye opplysninger og detaljer rundt politiaksjonen, noe vi avdekket fortløpende.

Mange av disse opplysningene førte også til at de etterlatte fikk nye spørsmål rundt politiets håndtering. Vi søkte å bringe disse spørsmålene til torgs og gi politiet mulighet til å gi noen svar. Det var ikke alltid like lett å få presise svar fra politiet.

Nytt i saken / konsekvenser

Disse to sakene forteller om sviktende beredskap da Stortinget ble stående ubeskyttet i flere timer 22. juli. Ekspertene reagerer sterkt.

22. juli-kommisjonen evaluerer beredskapen og vurderer nå flere av aspektene som blant annet Dagsrevyen har tatt opp i våre serier om mulige svakheter ved beredskapen i Norge.

Også ressursstyring og graden av samarbeid mellom politi og forsvar inngår i det kommisjonen nå jobber med.

10. og 11. august 2011 – Slik rykket Beredskapstroppen ut

Hvorfor tok det så lang tid før Anders Behring Breivik ble pågrepet av beredskapstroppen? Det er spørsmålet folk nå begynner å stille seg. Men det er ikke bare etterlatte, pårørende og Ola Norman som er fortvilet over at det tok så lang tid før massemorderen ble tatt.

Sentrale kilder i beredskapstroppen forteller om stor frustrasjon internt etter aksjonen 22. juli. De føler det tok alt for lang tid før de kom seg til Utøya og fikk pågrepet gjerningsmannen og peker på flere ting som de mener gikk galt under politiaksjonen.

Beredskapstroppen hadde en helt sentral rolle 22. juli. Mens de drev og søkte gjennom Høyblokka og andre regjeringsbygg på jakt etter overlevende og sprengstoff, kom meldingen om skyting på Utøya.

På eget initiativ løper de til bilene sine og setter kursen mot Utøya. Derfor har de allerede kommet til Lysaker når anmodningen om bistand kommer fra Nordre Buskerud politidistrikt kl 17.38, forteller kilder i beredskapstroppen.

Mens Beredskapstroppen kjører mot Utøya, ringer de lokalt politi og melder at trengte flere båter. De kommer med over 20 mann med våpen og tungt utstyr. I følge kilder melder Beredskapstroppen inn hvor mange de og hvor mange båter de trenger.

Kilder i beredskapstroppen sier de er ved Utvika camping med tre biler allerede kl 18.05. Der påtreffer de en lokal polititjenestemann. Kilder sier beredskapstroppen spør om det finnes båter her? Svaret skal ha vært nei. Det Beredskapstroppen ikke visste var at det like ved lå et 20-talls båter. Sivile båter gikk på dette tidspunktet i skytteltrafikk for å plukke opp folk i vannet. Fra Utvika tar det bare et par minutter over til Utøya i båt. Kilder forteller at dersom Beredskapstroppen hadde visst at det fantes båter i Utvika, hadde de overprøvd lokalt politi og tatt seg over til Utøya fra Utvika.

I stedet for å ta seg over fra Utvika, kjører beredskapstroppen videre, siden Nordre Buskerud politidistrikt har bestemt at oppmøtestedet er på Storøya, flere kilometer unna Utvika.

Ved Storøya ligger det kun én båt klar. Kilder forteller at beredskapstroppen ble overrasket og nærmeste desperate da kom frem og så hva som ventet. Leder var frustrert og ba flest mulig folk komme seg om bord i båten.

Politiets gummibåt får raskt motorproblemer fordi båten er for tungt lastet. Beredskapstroppen tar seg over i to sivile båter og fortsetter den over tre og halv kilometer lange turen til Utøya. Kjøreturen tar ca 15 minutter, og klokka 18.25 ankommer de Utøya.

Flere stiller nå spørsmål ved om politiet kunne ha vært der tidligere? Beredskapstroppen var i Utvika allerede rundt klokka 18.05. Herfra tar det kun et par minutter over til Utøya. Hadde politiet valgt Utvika som møtepunkt, kunne de etter NRKs beregninger vært på Utøya så tidlig som klokka 18.10. I stedet var de der 15 minutter senere. Politiet har selv fortalt at gjerningsmannen fortsatt skjøt da de ankom øya.

Lokalt politi sier det ikke var mulig å sette ut båt i Utvika og at det ikke fantes båter her.

Nytt i saken / konsekvenser

NRK kan fortelle hvordan samarbeidet mellom beredskapstroppen fra Oslo og lokalt politi ikke har vært så godt. Saken viser også hvordan kommunikasjonsproblemer skaper forsinkelser og at med kilder i politiet forteller vi også for første gang om misforståelser og kaos rundt aksjonen i Utvika.

Beredskapstroppen blir sendt videre av lokalt politi.

Sakene fører til at bistandsadvokat Mette Yvonne Larsen sender et brev til politidirektøren der hun ber om en snarlig, skriftlig redegjørelse fra politiet vedrørende politiaksjonen på Utøya.

11. august 2011 – Bombebilen stod parkert i over seks minutter – slik håndteres feilparkerte biler

På en kveldsvakt uten særlig å gjøre, ble et telefonnummer overlevert fra en kollega, til en annen på NRKs nyhetsdesk. Nummeret tilhørte en som visnok skulle ha observert Anders Behring Breivik.

Den første journalisten husker faktisk ikke helt hvordan han ble oppmerksom på vitnet. Det kan ha vært noe som ble plukket opp på sosiale medier, men etter litt research ble det i alle fall slått fast at vitnet jobbet hos Fagforbundet, og telefonnummeret kunne dermed skaffes der. Det hadde vært gjort forsøk noen ganger den dagen å ringe vitnet, men vitnet tok aldri telefonen.

Kveldsvakta ringte noen ganger uten napp, men så, tilslutt, tok vitnet telefonen. Han var ganske avvisende på å stille opp, fortalte at han ikke hadde noen interesse av det. Vi spurte om vi likevel kunne få lov til å ringe ham dagen etter, for å se om bakgrunnsinfoen hans kunne hjelpe oss. Noe vitnet sa motvillig ja til.

Vi visste derimot selv godt at vi måtte få han til å snakke, for et øyenvitne som står frem med navn og ansikt er mye mer interessant. Så startet bearbeidingen med å legge inn små, forsiktige frø som kunne få han til å skjønne hvor viktig denne infoen han satt på var, og kanskje kunne han etter hvert få lyst å stille.

Vi snakket sammen flere ganger i dagene som fulgte, og utviklet en hyggelig tone. Vi gikk gjennom i detalj hans observasjoner. Observasjoner som var overraskende nøyaktige, han hadde vært svært oppmerksom i denne situasjonen.

Figur 3: Opplysninger fra øyenvitnet gjorde det mulig å kartlegge gjerningsmannens bevegelser bort fra bombebilen (hvit strek).

De svært detaljerte observasjonene fra øyenvitnet som hadde møtt gjerningsmannen i det han forlot bombebilen, beveget seg mot flukt bilen og kjørte vekk i retning Utøya ga oss en helt ny mulighet til å belyse hendelsene ved Regjeringskvartalet. Vi kunne med hjelp fra vitnet prøve å kartlegge Breiviks bevegelser og tiden det hadde gått fra han ankom området til bomben gikk av.

Det var derfor viktig for oss å få vitnet til å stille, og til å forklare seg i detalj om minner fra en fryktelig dag.

Tilslutt samtykket vitnet til forslag om at han kunne stille opp, men anonymt. Og så, plutselig, ringte han tilbake og sa at hvis han først skulle stille opp, ville han gjøre det ordentlig – med fullt navn og bilde – og vips var han i boks. Til sammen jobbet vi vel med å overbevise vitnet om å stille, i litt over en uke, til og fra.

Vi var lite i tvil om at det han fortalte, stemte. Det passet svært godt overens med et annet øyenvitnes observasjoner, som vi ringte til og dobbeltsjekk tidspunktene med i

ettertid. Dessuten visste vi at politiet hadde mottatt en telefon fra et vitne, og samboerne hans bekreftet at han ble innkalt til avhør hos politiet etter å ha ringt. Dessuten hadde han så sterke emosjonelle bånd til AUF (kona hans er Arbeiderpartipolitiker og flere av vennene hans var på Utøya), at han hadde lite å vinne på å lyve i denne sammenhengen.

Internt i redaksjonen ble vi enige om at vi måtte få vitnet til å trekke opp tidslinja for hvordan hans møte med gjerningsmannen hadde vært.

Dette gikk ganske greit, godt hjulpet av at vitnet hadde vært så oppmerksom, og også brukt mobilen til å ringe politiet. Dessuten hadde han faktisk kjent på at noe var galt med denne bilen (med en uniformert politimann som kjørte motsatt vei av kjøretretninga), og notert registreringsnummeret på bilen. Dette ga han til politiet.

For å kartlegge tidsperspektivene rundt det som hadde hendt i Regjeringskvartalet valgte vi å gå opp den nøyaktige samme ruten som vitnet hadde tatt den 22. juli i tidsrommet mellom observasjonen av gjerningsmannen og smellet.

Vi gikk da med tidtaker og fulgte den nøyaktige ruta han hadde gått, med det tempoet som var naturlig for ham. Da vi fulgte den samme ruta som vitnet hadde gått da han så Breivik, gjorde vi mange interessante observasjoner.

Viktigst av alt: Mellom der han var da han så Breivik for første gang, og der han var da bomba smalt, tar det 7 minutter å gå. Dette viser at bombebilen må ha fått stå i fred minst sju minutter FØR bomba gikk av.

Vi valgte da å konfrontere de sikkerhetsansvarlige i Regjeringskvartalet med opplysningene om hvor lenge bilen hadde stått der. De ønsket ikke å kommentere hendelsene den 22. juli, men sa de kunne fortelle hvordan de jobbet og forholdt seg til parkerte og feilparkerte biler.

I et intervju med NRK forteller da en seksjonssjef i Departementenes servicesenter (DSS) at de ikke ser biler som står inne på deres område som noen trussel.

– I utgangspunktet er ikke en hensatt bil en potensiell fare. Det er noe som skjer jevnlig hos oss, sa Jon Ivar Mehus som er seksjonssjef i sikkerhetsseksjonen i Departementenes servicesenter.

Nytt i saken / konsekvenser

Ved hjelp av et sentralt vitne kan vi for første gang anslå hvor lenge bombebilen stod parkert før bomben gikk av. Saken aktualiserer debatt om sikkerhetssvikten i regjeringskvartalet.

13. august 2011 – Brannbåter ble ikke brukt av politiet ved Utøya

Politiet hadde kun én båt tilgjengelig da Beredskapstroppen skulle ta seg over til Utøya. Båten fikk etter kort tid motorstopp, og politiet måtte bruke to sivile båter.

Etter at sakene om politibåten som stoppet hadde gått på lufta, fikk vi tips om at brannvesenet på Ringerike hadde båter politiet kunne brukt for å ta seg over til Utøya. Vi kontakter brannvesenet på Ringerike som bekrefter at to båter kunne vært på vannet og klare for Beredskapstroppen i løpet av ca 10 minutter etter meldingen om skyting på Utøya kom, men Brannvesenet ble ikke varslet om skytingen og politiet ba aldri om hjelp.

Fredag 22. juli lå brannvesenets båter utrykningsklare på brannstasjonen i Hønefoss. Men politiet varslet aldri brannvesenet om aksjonen på Utøya, selv om det var et kritisk behov for båter. Først 40 minutter etter at politiet får melding om skyting første melding om skyting på Utøya ble brannvesenet gjort oppmerksom på at det pågår en stor aksjon ved Utøya.

Brannvesenet kunne hatt båter liggende klare på vannet her ved Storøya i god tid før Beredskapstroppen kom. I stedet endte de opp med kun å ha én liten båt:

Brannvesenet kunne også bistått lokalt politi med båter, slik de har gjort mange ganger tidligere, blant annet under væpnede aksjoner har brannvesenets båt blitt benyttet av politiet.

På spørsmål om hvorfor lokalt ventet på Beredskapstroppen, og ikke selv tok seg over til Utøya, svarte innsatslederen i Nordre Buskerud politidistrikt til Aftenposten: "Skulle vi ha svømt?":

Politiet i Nordre Buskerud ønsker ikke å kommentere denne saken.

Nytt i saken / konsekvenser

Vi dokumenterer hvordan brannbåten som ofte hadde blitt tatt i bruk av politiet tidligere – nå ikke ble det.

Etter Utøya-tragedien har det lokale politiet fått to nye båter. Den ene er identisk med brannvesenets båt.

7. september 2011 - Storberget gikk vekk fra eget krav om døgnbemannet helikopter

Etter å ha laget flere saker om hvordan politihelikopteret stod på bakken da terroren rammet Norge satt vi igjen med et svar som gjentok seg og gjentok seg fra de som satt med ansvaret. Ressurssituasjonen gjorde det slik at helikopteret ikke alltid var tilgjengelig.

Også etter 22. juli ble helikopteret satt på bakken for velidkehold, og Norge var igjen uten helikopter for politi-Norge.

I arbeidet med sakene hadde vi lest oss opp på bakgrunns materialet for opprettelsen av en egen helikoptertjeneste for politiet. I utredningene og saksfremleggene kom det frem at ambisjonene var store da politikerne vedtok at norsk politi skulle ha helikopter som verktøy. Sittende justisminister Knut Storberget hadde også vært en pådriver som medlem av justiskomiteen.

Da Stortinget vedtok opprettelsen var Storberget med på et enstemmig vedtak hvor de skrev at «tjenesten skal være døgnbasert og ha høy beredskap».

Helikoptertjenesten ble etablert med dette som målsetting, og de første årene ble det brukt store summer. Tjenesten hadde høy beredskap, men etter noen år skjedde det noe.

NRK klarte å få tilgang til interne rapporter sendt til ledelsen i Oslo-politiet og Politidirektoratet som visste en utvikling motsatt retning av høy beredskap. Rapporten viste at helikopteret stod stadig mer på bakken. I januar 2007 sto helikopteret klar til å rykke ut 75 prosent av tiden.

Ifølge rapporten er det pengeproblemer som har vært hovedgrunnen til at helikopteret har stått stadig mer på bakken siden 2007.

Hvorfor var det blitt pengeproblemer?

NRK ba om innsyn i alle sakspapirene rundt helikopteret hos Politidirektoratet som førte dialogen med regjeringen på vegne av politiet. Dokumentene viste hvordan man gradvis hadde pekt på at helikoptertjenesten var for dyr, og at beredskapen ikke kunne opprettholdes.

I flere dokumenter som foranlediget endringer i statsbudsjettet for 2007 kunne vi lese at Justisdepartementet og Knut Storberget ville lette på kravene.

I sine forslag til endringer i statsbudsjettet for 2007 skrev regjeringen til Stortinget at politidirektoratet nå selv skal fastsette beredskapsnivået på helikopteret.

Endringene ble vedtatt av Stortinget, inkludert den lille setningen om endringer i beredskapsnivå. Med én enkel liten setning var dermed helikoptertjenesten med døgnbasert høy beredskap som Stortinget noen år før hadde bestilt med sitt vedtak en saga blott.

Politidirektoratet kunne nå selv bestemme hvor stor beredskap helikopteret skulle stå i. I tiden framover ble det fra direktoratet argumentert med at politiet som helhet hadde mer bruk for pengene andre steder.

Dette kunne kanskje forklare opplysningene vi allerede satt med i den interne rapporten om hvor ofte helikopteret stod på bakken. For siden 2007 hadde beredskapen gått betydelig nedover. Fram til høsten 2010 hadde Oslo politidistrikt hatt et helikopter som kunne settes i drift når hovedhelikopteret sto på bakken. Politimester i Oslo, Anstein Gjengedal bestemte imidlertid, sammen med Politidirektoratet, at dette reservehelikopteret skulle fjernes for å spare penger.

I mars 2011 kunne vi deretter se i våre dokumenter at politihelikopteret var operativt bare omtrent 35 prosent av tiden. Det viste oversikter i den interne rapporten som vi hadde fått tilgang til.

Rapporten gikk ikke lenger i tid enn det, men vi hadde jo allerede fortalt hvordan helikopteret hadde stått på bakken fire uker i strekk på grunn av ferieavvikling da terroren rammet den 22. juli.

Tidligere stortingspolitiker Einar Holstad fra KrF satt sammen med Storberget i Justiskomiteen på Stortinget da helikoptertjenesten ble vedtatt opprettet. Han mente Storberget må ha skjönt hva han gjorde da han gjorde endringene og vedtok nye regler.

Politikeren som er svært opptatt av politihelikopteret mente at justisministeren ikke kunne skylde på noen andre enn seg selv når helikopteret stod på bakken den 22. juli.

Også andre justispolitikere reagerte sterkt. André Oktay Dahl kunne fortelle at han ikke visste at den ene setningen i et budsjettendringsdokument hadde så store ringvirkninger. Han mente at Stortinget måtte informeres grundigere enn som så ved så alvorlige konsekvenser for et av politiets verktøy.

Vi konfronterte justisminister Knut Storberget med vedtakene og det som virket å være konsekvensen av dem. Han forsvarte seg med å si at det var en endring i reglene for driften, som de mente var riktig etter at en omfattende evaluering hadde vist at helikoptertjenesten var for dyr i forhold til det politi-Norge fikk igjen.

Storberget ville ikke innrømme at helikopteret hadde stått mer på bakken som et resultat av politiske føringer og valg fra regjeringen, men han innrømte at det nå var behov for en ny gjennomgang av politiets helikoptertjeneste.

Nytt i saken / konsekvenser

Vi viser hvordan en bortgjemt setning i et dokument fra regjeringen fikk avgjørende betydning for beredskapen 22. juli.

Det er senere både gjenopprettet beredskap på Forsvarets helikoptre, og politiet har fått nye midler til sin helikoptertjeneste.

7. september 2011 - Regjeringen var kjent med svakheter i beredskap

Dagsrevyen avslørte 7. september 2011 at flere av systemsviktene 22. juli også gjorde seg gjeldende under en stor terrorøvelse i Oslo fem år tidligere.

NRK gjorde et systematisk arbeid i postjournalene til Justisdepartementet og DSB, på jakt etter evalueringer fra tidligere krise- og terrorøvelser. Evalueringen fra Øvelse Oslo '06 fant vi gjennom søk i DSBs postjournal.

Evalueringsrapporten konstaterte to viktige læringspunkter som også skulle gjøre seg gjeldende 22. juli:

* For det første, at nødnummer 112 hadde oppnådd sprengt kapasitet allerede mellom hendelse 1 og 2 av ialt 4 som var del av øvelsen, og at det var vanskelig å oppskalere kapasiteten på 112 ved større hendelser. Svakhetene ved 112-sentralene hadde altså vært kjent i mange år.

* For det andre, tok det under øvelsen fire timer å få svar på en bistandsanmodning fra politiet til forsvaret. Evalueringsrapporten oppsummerer at slike bistandsanmodninger må gjennom svært mange ledd, og at det også ble brukt svært lang tid internt i Justisdepartementet på å sende den videre. Treggheten i prosedyrene for bistandsanmodninger var altså kjent, og hadde vært det i flere år uten at noe ble gjort.

I tillegg til å lete etter informasjon om tidligere krise- og terrorøvelser hos offentlige organer brukte vi NRKs eget arkiv. Ved å først oppdage hvor interessant Øvelse Oslo virket å være kunne vi deretter lete blant tekst, bilder, lyd og videomateriale i det omfattende arkivet NRK sitter på. I arkivene fant vi materiale som viste hvor omfattende øvelsen hadde vært med trening på fullskala terror midt i Oslo sentrum med flere anslag. I NRKs arkiver fant vi også svært godt video- og billedmateriale som gjorde at saken kunne fortelles godt til lesere og seere.

Evalueringsrapporten etter Øvelse Oslo var distribuert og diskutert i mange offentlige etater. Også regjeringen med flere departementer hadde vært med på

evalueringmøter, inkludert Knut Storbergets Justisdepartement. Gjennom slike møter var politisk ledelse blitt informert om store svakheter i terrorberedskapen i Norge flere år før landet ble rammet av en virkelig terrorhandling.

Storberget ble i samme sending konfrontert med disse opplysningene, og hevdet da at en forbedring nå var underveis.

Nytt i saken / konsekvenser

Vi er de første som systematisk ettergår anbefalingene gitt etter en stor øvelse i 2006 – og viser hvordan de ikke er fulgt opp.

25. oktober 2011: Terrortrente med helikopter 22. juni – Rykket ut med gummibåt 22. juli

22.juni: Trente på å bruke helikopter 22.juli: Brukte gummibåt til Utøya

Vi fikk vite gjennom en sentral kilde at det hadde blitt gjennomført en antiterrorøvelse, Øvelse Gemini 2011, kun én måned før terroraksjonen 22. juli.

Øvelse Gemini er Forsvarets årlige antiterrorøvelse, men det er politimesteren i det aktuelle politidistriktet som er øverste leder for gjennomføringen. Dermed er noe av det viktigste med øvelsen å trene samarbeidet mellom Forsvaret og politiet i en terror situasjon.

Innholdet i Øvelse Gemini har tradisjonelt vært høyt gradert. For noen år siden var til og med navnet på øvelsen hemmelig. Dette er altså ikke en øvelse det snakkes villig om.

Gjennom samtaler med kilder og skriftlig informasjon fra Forsvaret og Vestfinnmark politidistrikt (hvor 2011-øvelsen fant sted), fant vi ut at scenarioet det var blitt trent på i juni 2011, var skremmende likt det som skjedde 22. juli:

Som første anslag i en terroraksjon kaprer terrorister en gasstanker utenfor Hammerfest og truer med å sprengre den i filler. Det blir etterfulgt av et anslag nummer to når terrorister går i land på Melkøya, tar samtlige ansatte på øya som gisler og truer med å drepe dem.

En måned før ble det altså trent på å pågripe terrorister på en øy, da Melkøya.

22. juli var det virkelighetens terror som rammet Norge, og Delta måtte igjen gå til aksjon på en øy, Utøya.

Hvordan ble terrorberedskapen trent i juni? Og ble de rutinene som var øvet kort tid i forveien, gjennomført 22. juli?

Vi søkte informasjon fra flere hold hos dem som deltok i øvelsen, men det skulle nitidig arbeid til for å få ut korrekt informasjon.

Justisdepartementet og Forsvarsdepartementet henviste i stor grad til hverandre.

Justisdepartementet henviste til Forsvarsdepartementet fordi det er de som eier øvelsen, mens Forsvarsdepartementet viste til Justisdepartementet fordi det er politiet som har den operative ledelsen i øvelsen.

30. august mottok vi en e-post fra Justisdepartementet, et par dager etter at vi hadde stilt dem spørsmål. Justisdepartementet svarte da om egen deltakelse, at politisk ledelse i departementet hadde deltatt i øvelsen. Dette skulle imidlertid vise seg å ikke stemme. Justisdepartementet forklarte på et langt senere tidspunkt at deler av den strategiske øvelsen var blitt avlyst, og at de derfor ikke hadde deltatt, i motsetning til hva de tidligere hadde svart. Vi fikk et sterkt inntrykk av at partene forsøkte å tåkelegge saken.

Politidirektoratet, som også var en del av øvelsen, bekreftet i e-poster av 5. og 6. september at de hadde deltatt i planleggingen og gjennomføringen av hele Øvelse Gemini 2011, men viste utover det til at "det er Forsvaret ved øvingsstaben i FOH som har lead på og som "eier" øvelsen", og til at øvelsen "er gradert i henhold til sikkerhetsloven". "Hva angår politiets og Politidirektoratets bidrag til øvelsen, så ønsker ikke Politidirektoratet ytterligere å kommentere dette," het det videre.

Vi søkte om innsyn i dokumenter som omhandlet øvelsen i Offentlig postjournal. Vi visste også at det var blitt gjort evaluerings- og oppsummeringsarbeid etter øvelsen i Forsvaret. Vi søkte derfor om innsyn i Forsvarets erfaringsrapport fra Øvelse Gemini 2011. Vi var klar over at dokumentet kunne inneholde opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt, og understreket derfor at det etter Offentlighetsloven bare er opplysningene og ikke dokumentet som helhet som må unntas offentlighet.

Gjennom de skriftlige dokumentene, informasjon fra tidligere års øvelser og samtaler med kilder kunne vi danne oss et stadig klarere bilde av øvelsen.

Både for å videre dokumentere at politi og forsvar faktisk hadde trent på innsats med helikopter mot ei øy, og for å kunne fortelle historien på en best mulig måte, ble det viktig å framskaffe bildedokumentasjon.

For å få bilder fra øvelsen, tok vi kontakt med både lokalmedier, Forsvaret og med politimester i Vestfinnmark politidistrikt, Torbjørn Aas. Aas hadde selv tatt bilder under øvelsen, som vi fikk tilgang til å bruke etter at de var klarert med Delta og Forsvaret. Det tok noen dager før dette ble klart og vi kunne få bildene. Det viste seg etter hvert at de som var av levende bilder fra øvelsen ikke hadde god nok kvalitet til at vi kunne bruke dem.

25. oktober svarte Justisdepartementet i en e-post at Forsvaret under øvelsen hadde gitt bistand til politiet, både administrativ bistand og håndhevelsesbistand: "Forsvaret kan bistå politiet til ettersøkning og pågrepelse av farlige personer når det er nødvendig for å avverge nærliggende fare for noens liv eller helse. Den militære innsats skal fortrinnsvis konsentreres om vakthold, sikring og dekning, mens politiet bør ta seg av den aktive pågrepelsen. Dette defineres som håndhevelsesbistand. Under øvelse Gemini 2011 ble det fremmet en slik anmodning om håndhevelsesbistand fra Justisdepartementet til Forsvarsdepartementet, og denne ble håndtert raskt."

Det var vanskelig i det hele tatt å få noen til å fortelle oss om øvelsen på bakgrunn. Men det ble enda vanskeligere da vi skulle ha åpne svar i intervjuer. Politimester Aas som hadde ledet politiets arbeid under øvelsen ønsket ikke å stille for å si noe om øvelsen. Det skjedde etter at han hadde kontaktet Politidirektoratet og spurt om råd.

Fra Forsvaret var svaret at informasjonene om øvelsene var gradert.

Det ble også vanskelig å finne eksperter som hadde god nok kompetanse på dette til at de kunne uttale seg om dette på en god måte, men som samtidig ikke hadde for sterke bindinger til enten politiet eller forsvaret. Vi endte til slutt opp med avdelingsleder ved Nupi, Ståle Ulriksen.

Forsvaret kunne også svare på hva som hadde skjedd med deres helikoptre 22. juli og Justisdepartementet måtte til slutt stille fordi det er de som har ansvaret for terrorberedskapen i Norge. Vi tror at grunnen til at vi i arbeidet med denne saken møtte en del motforestillinger skyldes den spesielle situasjonen som var i Norge etter terrorangrepene og at denne saken ble ekstra følsom på grunn av at det ikke hadde gått lengre tid.

Med informasjonen og bildene vi hadde fremskaffet, kunne vi 25. oktober presentere følgende på NRK.no og i Dagsrevyen:
22. juni, nøyaktig en måned før terrorangrepene i Regjeringskvartalet og på Utøya, må politiet under Øvelse Gemini 2011 gå til aksjon for å pågripe terrorister på Melkøya. De ber derfor om helikopterbistand fra Forsvaret for å få politiets spesialstyrke Delta raskest ut til øya.

Prosedyren har de trent på før, og de gjør det også nå. Forsvarets helikoptre flyr Delta ut, og mens helikoptrene ligger over Melkøya, fires spesialstyrkene ned på øya. En etter en fires de topptrente politifolkene ned fra helikoptrene, mens resten sikrer.

Dette kan fremstå som en grell kontrast til det som skjedde da virkelighetens terror rammet Norge 22. juli. For da hadde ikke Norge beredskap til å bruke det man hadde trent på nøyaktig en måned i forveien.

Politidirektoratet opplyste til oss at Forsvarets helikoptre ikke ble brukt til transport av beredskapstroppen til Utøya fordi "det ikke eksisterte en beredskapsordning som ga

politiet rask nok tilgang på helikoptrene”. Da terroren rammet Norge, var det ikke noen krav om hvor raskt Forsvarets helikoptre skulle kunne være i lufta. Forsvarets helikopterberedskap i Norge var rett og slett satt i null, blant annet på grunn av engasjementet i Afghanistan. Da politiet ba Forsvaret om bistand, måtte Forsvaret kalle inn personell fra ferie og fritid, klargjøre helikoptrene og briefe personellet.

For politiet ba om helikopterbistand fra Forsvaret også 22. juli, men den uformelle forespørselen om slik bistand kom først klokken 16.50, nær en og en halv time etter bombeeksplosjonen i Oslo

Dermed var ikke Forsvarets første helikoptre i lufta før klokken 18.55.

Så mens beredskapstroppen og Forsvaret kun én måned i forveien hadde trent på rask og effektiv transport med helikopter for å pågripe terrorister på en øy, var det en rød gummibåt som ble brukt for å frakte Delta over til Utøya fredag 22. juli – en gummibåt som begynte å ta inn vann og fikk motorstopp.

– Dette viser at både Forsvaret og beredskapstroppen har vært forberedt på scenarioer som ikke er så forskjellig fra det vi så 22. juli. Det er jobben deres, og de har vært forberedt på det. Men 22. juli fikk de ikke de ressursene som kunne ha gjort dem i stand til å håndtere det mye kjappere, konkluderte forsker og avdelingsleder ved Nupi, Ståle Ulriksen.

Nytt i saken / konsekvenser

Vi dokumenterer for første gang hvordan politiaksjon og pågripelser fra Forsvarets helikoptre er nedfelt i planverk og trent på gjennom mange år. Treningen en måned før terroren blir vist for et rikspublikum for første gang.

Avslutning

Hva kan vi lære av 22. juli? Spørsmålet var en drivkraft for vårt arbeid med beredskap og politiaksjonen den 22. juli. Vi la ned et stort arbeid og mener vi lyktes godt.

VGs tidligere sjefredaktør Bernt Olufsen skrev dette 15. august 2011:

”Ingenting har gjort sterkere inntrykk på meg den siste uken enn NRK`s unike bilder av beredskapstroppens hjelpeløse forsøk på å komme ungdommene på Utøya til unnsetning i gummibåt. Den avslørende dokumentasjonen må ha vært en smertefull opplevelse for ofrenes pårørende. (...) NRK har gjort et godt journalistisk arbeid med å få frem opplysninger om politiets handlinger i forbindelse med terrorangrepet 22. juli. Andre medier har vært mer opptatt av gjerningsmannen og ofrene.”